

Horvát határőresapatok felfrissítése magyar ujonccokkal. (1797)

A francia forradalmi köztársaság ellen 1792—1797-ig viselt ú. n. „első koalíciós háború” közepén, 1795-ben, Ausztria magára maradt; így éppen a legsúlyosabb két utolsó évnek terhét egyedül kellett viselnie mind a rajnamenti, mind az olaszországi hadszíntéren. Minden erő latbavetésére szükség volt.

A Magyarországból és Erdélyből kiegészített sorkatonaság (11 gyalog és 8 huszár ezred) részére már a háború kezdetétől fogva serényen folyt a toborzás úgy, hogy nemcsak a veszteségeket tudták folytonosan pótolni, hanem még elégszámú ujonc is állott rendelkezésre. A legfőbb Udvari Haditanács a magyar serezek eme feleslegét felakarta használni, ebben a törekvésében azonban nem tekintvén a magyar alkotmányos felfogást, hanem csakis a maga érdekeit, vagyis a Monarchia haderejének növelését tartván szem előtt, a magyar ujoncfelesleget a határőresapatok feltöltésére vette igénybe.

A határőr gyalogezredek (4 erdélyi, 2 délmagyarországi, 11 horvát és szlavin) eddig nem túlzott mértékben vettek részt a háborúban. Ezeknek az ezredeknek nem egész zászlóaljai vonultak a harctérre, hanem az egyes határőrvidékek 2—3 ezred részéről alakított századokból állítottak fel ú. n. „összevont”¹ zászlóaljakat, melyeknek száma, miként az alábbiakból látjuk, eleinte csekély volt, de 1796-ban — a sürgős szükség folytán — több mint megháromszorozódott.

Melyik határőrvidék csapataiból	1792	1793	1794	1795	1796	1797-ben, vagyis a háború végén tehát volt
Károlyvárosi	—	—	5	—	6	9
Varasdi	1	2	—	—	5	8
Szlavin	1	3	—	—	6	10
Horvát bánisági	—	—	—	—	5	5
Német-román bánisági	—	1	—	—	5	6
Erdélyi székely	—	1	1	—	1	3
„ oláh	—	1	—	—	2	3
Összesen:	2	8	4	—	30	44 zászlóalj

¹ Kombinált zászlóalj, egykorú néven „Komponiertes Bataillon”.

A harctérre küldött határőr zászlóaljoknak 1796. évi nagyarányú szaporítása folytán, de meg a súlyos veszteségek további pótlása miatt is, a határőrezredek teljesítőképessége jóformán kimerült; hiszen egy-egy ezredterület összes lakossága átlagosan alig érte el a 65.000, az erdélyieké pedig még az átlag 35.000 lelket sem. Az erdélyieknek azonfelül még egy határőr huszárezredet (kereken 1600 lovast) is fenn kellett tartaniok, amelynek részei már 1795-től a harctéren voltak, így ennek veszteségeit is folytonosan pótolni kellett.

A határőrvidékeken tehát a tulajdonképeni hivatásra, vagyis a határszolgálatra, továbbá a belső szolgálatra, nemkülönben a földkel művelésére alig maradt munkabíró ember.

Az 1796. évi harctéri eseményei folytán, a határőr-csapatok veszteségei egyre növekedtek. A legfőbb Udvari Haditanács a helyett, hogy a létszámukban megfogyatkozott zászlóaljakat összevonta volna, inkább a már meglevő csapatkötelékeket akarta fenntartani; a határőrcsapatok pótlásának kérdését tehát akként vélte megoldani, hogy a magyarországi, illetve erdélyi seregzredek fölösszámú ujoncait használja fel erre.

Báró Barco Vince lovassági tábornok, magyarországi vezénylőtábornok, 1796 november elején rendeletet² kapott, melyben a legfőbb Udvari Haditanács kifejtette, hogy a rajnai seregnél a német—román bánsági 1. határőrzászlóalj olyan nagy veszteségeket szenvedett, hogy azt a határőrvidékeknek már eddig is erős igénybevétele miatt onnan pótolni nem lehet. Ennélfogva a magyar sorgealozezredek toborzóhelyein éppen kéznél levő ujoncok közül részben már kiképzett, lehetőleg román vagy illyr, horvát és német anyanyelvű 800 ember az említett zászlóalj részére azonnal a rajnai sereghez küldendő. Az átadandó legénység felének a kabáthajtókája a németbánsági határőrezred sötétbarna, a másik felének pedig a román-illyr határőrezred csukaszürke színére átigazítandó.³

A vezénylőtábornok a rendelet alapján akként intézkedett, hogy a Devins-gyalozezrednek⁴ Szegeden, az Antal főherceg-gyalozezrednek⁵ pedig Pécsen működő toborzóparancsnoksága 200—200 embert a németbánsági határőr-

² M. kir. Hadilevéltár Generalkommando-iratok 1796—51—514.

³ Nem egyszerű kis paroli kicserélésről, hanem a fehér kabát nyakának és ujrhajtókáinak teljes beborításáról volt szó. Manapság az ilyesmi felesleges lényegtelenség volna, a maga idejében azonban súlyt vetettek az ilyenfajta külsőségekre, sőt a legfőbb Udvari Haditanács — miként látni fogjuk — egyenesen fontosnak tartotta.

⁴ 37. gyalozezred (toborzókerülete Arad, Bihar, Krassó, Szabolcs, Szatmár, Temes, és Torontál megye).

⁵ 52. gyalozezred (tob. ker. Baranya, Bács, Békés, Csanád, Csongrád, Sümeg, (:Somogy:) és Tolna megye).

ezredhez helyezzen át; evégből a toborzóhelyen levő összes újoncokat azonnal, a netán még hiányzókat pedig felavatásuk után Pestre kell küldeni.

Az Alvintzy,⁶ az Esterházy,⁷ a Gyulay⁸ és a Ferdinánd⁹ főherceg gyalogezredek toborzó parancsnokságainak 100—100 embert a román-illyr határőrezredhez kellett áthelyezni; a Ferdinánd-ezredbelieket a pozsonyi hadbiztosság közvetlenül küldte a rajnai hadsereghez; a többieket Pestre kellett irányítani. A Pesten összegyűlt szállítmányok hajtókáit a pesti hadbiztosság az óbudai ruházati bizottsággal (Monturs-Commission) alakította át.

A rendelet hangsúlyozta, hogy a szállítmányok késedelem nélkül induljanak, a toborzóparancsnokságok pedig jelentsék, hogy hány embert indítottak el.

Alig ment ki a toborzóparancsnokságok részére ez a rendelkezés, amikor a legfőbb Udvari Haditanács 1796 november közepén újabb rendeletet¹⁰ küldött, amely az előbbi rendeletre ráduplázott, vagyis a 800 emberen kívül még 1600 embert kívánt a határőrcsapatok feltöltésére.

Az újabb rendelet szintén igyekezett indokolni önmagát, de már ki lehetett érezni belőle, hogy a legfőbb Udvari Haditanács maga is tisztában van azzal, hogy nem a magyar alkotmányosság szellemében cselekszik. Bevezetőül rámutatott arra, hogy az összes határőryidékekről olyan erős a hadbavonulás, hogy e miatt a határszolgálat károsodik: az ezredek belsejšolgálatát sem lehet kellően ellátni, a gazdasági helyzet pedig válságba került: így az egész határőr-intézmény pusztulásra van ítélve. Ilyen viszonyok között a hadrakelt sereg határőrcsapatait hazulról pótlással ellátni nem lehet, szükséges tehát, hogy máshonnan kapjanak pótlást, mégpedig olyat, mely már legalább részben kiképzett emberekből áll.

„Nincs más hátra — úgymond a legfőbb Udvari Haditanács — minthogy a Magyar-, Horvát- és Szlavonországból, a Bánságból és Erdélyből a magyar, illetőleg erdélyi gyalogezredek részére toborzott újoncok közül át kell adni azokat, akik az ezred hadilétszámán felül vannak.“

A legfőbb Udvari Haditanács, egyéb szempontokon kívül, úgy látszik azt sem vette figyelembe, hogy a magyar

⁶ 19. gy. ezred (tob. ker. Abauj, Gömör, Szepes, Torna és Zemplén megye).

⁷ 34. gy. ezred (tob. ker. Fejér, Győr, Komárom, Sopron, Vas és Veszprém megye).

⁸ 32. gy. ezred (tob. ker. Borsod, Heves és Pest megye).

főherceg⁹ gyalogezredek toborzóparancsnokságainak 100—100

⁹ 2. gy. ezred (tob. ker. Moson, Nyitra, Pozsony, Trenesén és Turóc megye).

¹⁰ Hadilev. Gen. Kom. 1796—51—554.

és az erdélyi seregrek részére nem marad elegendő pótlás, ha elviszik a tartalékokat, ami a hadilétszámon felül még mutatkozik.

A rendelet megmondotta, hogy a határőrcsapatok részére szánt pótlást honnan kell venni. A két erdélyi sor gyalogezrednek¹¹ az erdélyi határőrök zászlóaljaihoz,¹² a Devins- és a Jellachich-¹³ ezrednek pedig a bánági, a szlapon és — ha lehet — a horvát báni, a varasdi és a károlyvárosi, vagyis általában a bánági, a szlapon és a horvát határőrzászlóaljakhoz kell adni a pótlást. A többi magyar ezrednek olyan legénységet kell átadnia, amely oláhul, horvátul, németül vagy szerbül tud és már annyira ki van képezve, hogy a harc téren azonnal használható.

A legfőbb Haditanács azonban nem akarta magára venni az odiumot azzal, hogy a szóbanforgó pótlások átadásának mikéntjét is megmondja, inkább a magyarországi vezénylőtábornokra bízta tehát, meghagyván neki, hogy találja meg a módját,¹⁴ hogy az egész dolog a politikai hatóságoknak fel ne tűnjék és gyorsan bonyolítottassék le.

Kiemelte a rendelet, hogy az olasz hadszíntéren levő határőrcsapatoknak égetően szükséges a pótlás, mert részint a nyár folyamán a harcokban nagy veszteséget szenvedtek, részint pedig Mantua várában vannak, ahol betegségek és a nélkülözés miatt nagy a fogyatékuik.

Az átadandó legénység részletes elosztásának következőleg kellett történnie: A két károlyvárosi határzászlóaljhoz 800—800, a károlyváros-szluinihez és a varasdihoz pedig 400—400 ember, mindegyik zászlóaljhoz azonkívül 4—4 kiképzett dobos és ugyanannyi sípos¹⁵ volt átadandó. Valamennyi szállítmányt gyorsan, előfogaton kellett a hadszínterre szállítani.

Am a megvalósítás gyorsaságának ütemét némileg gátolnia kellett ama követelménynek, hogy a legénység kabátjának hajtókáit előbb még át kellett alakítani új csapattestük színeire, mégpedig azokét, akik a két károlyvárosi zászlóaljhoz kerültek, ibolyaszínre, felerészben sárga, felerészben fehér gombokkal, a szluini zászlóaljhoz átadottakét narancssárgára, végül azokét, akik a varasdi zászlóaljhoz kerültek, rákvörösre. A legfőbb Udvari Haditanács megjegyezte, hogy az utóbbi szín a Devins-ezred skárlátvörös hajtókaszínéhez leginkább

¹¹ Benyovszky 31. és Splényi 51.

¹² 3 székely és 3 oláh zászlóalj.

¹³ 53. gy. ezred (tob. ker. Zala, Körös, Pozsega, Szerém, Varasd, Verőce és Zágráb megye).

¹⁴ Hadilev. Gen. Kom. 1796—51—534.

¹⁵ A gyalogsapatoknak abban az időben nem kürtösei, hanem síposai voltak.

hasonlít; talán könnyíteni akarta ezzel az átalakítások munkáját.

A vezénylőtábornok a legfőbb Udvari Haditanács kívánalmaihoz híven intézkedett:¹⁶

A Devins-ezred Szegeden működő toborzóparancsnokságának a varasdi határőrzászlóaljhoz szükséges 400 embert a varasd-kőrösi határőrezredhez kellett felavatnia és egy vagy két szállítmányban előfogatokon azonnal Pestre küldenie.

Az Antal főherceg-ezred toborzóparancsnoksága Pécssett 400 embert, a 3. károlyvárosi határőrzászlóalj részére, a szluini határőrezredhez, 200 embert pedig — a másik két károlyvárosi zászlóalj részére — az otcáci határőrezredhez tartozott felavatni.

A Gyulay-ezred pesti, továbbá az Alvintzy-ezred kassai és az Esterházy-ezred székesfehérvári toborzóparancsnoksága részéről 200—200 ember, a két károlyvárosi határőrzászlóalj számára, a liccai határőrezredhez volt áthelyezendő.

A Devins- és az Antal főherceg-ezred toborzóparancsnokságai azonkívül még 4—4 dobost és 4—4 sípost, az említett többi toborzóparancsnokságok pedig 2—2 dobost és ugyanannyi sípost voltak kötelesek adni. A dobosokat és a síposokat a fegyveres szolgálatra kevésbé alkalmas 5 láb, 2 hüvelyknél (162 cm) alacsonyabb, vagyis mértéken aluli testmagasságú emberek közül lehetett venni.

A vidékről küldött szállítmányoknak Pesten kellett gyülekezniök és minden mozgásnak előfogatokon kellett történnie; az olasz hadszíntérre továbbításuk végett szükséges előfogatok biztosításáról a pesti hadbiztosság gondoskodott.

A vezénylőtábornok meghagyta, hogy ha a toborzóparancsnokságoknál elegendő egyenruha nem volna készletben, akkor az emberek polgári ruhájukban indítandók útba. Mivel azonban a szökésre nagyon kellett ügyelni, minden embert legalább egy egyenruhadarabbal el kellett látni, mert abban nehezebben tűnhetnek el. A hajtókák átcserélésének Pesten kellett történnie, s azt az óbudai ruházati bizottságnak minden idővesztés nélkül kellett foganatosítania.

A vezénylőtábornok a fenti intézkedéseken kívül jónak látta, hogy a legfőbb Udvari Haditanács figyelmét felhívja¹⁷ a rossz hatásra, amit a magyar újoncoknak határőrcsapatok feltöltésére való felhasználása a magyar nemzetben kelthet. Feltárta, hogy az átadott embereknek fel fog tűnni egyenruhájuk megváltoztatása, a katonának természetben adott

¹⁶ ¹⁷ Hadilev. Gen. Kom. 1796—51—554.

kenyér helyett annak váltáságot,¹⁸ valamint az, hogy szeke-
re-
n szállítását őket, még pedig nem ahhoz az ezredhez,
amelyikhez eredetileg felavatták.

Hangsúlyozta továbbá a vezénylőtábornok, hogy a nem-
zetben, amely most nagy buzgalommal igyekszik minél több
ujjoncot adni, visszatetszést fog ébreszteni, ha látja, hogy a
részéről adott katonák nem magyar ezredhez kerülnek, ha-
nem határőrül viszik őket. Éppen ezért célszerű volna — mon-
dotta a jelentés — ha a határőrzászlóaljakat a harc téren, az
ott levő magyar csapatok állományából olyan emberekkel
töltenék fel, akik már ki vannak képezve és a megkívánt
nyelvet beszélik. Magyarországról — fűzte tovább a vezénylő-
tábornok — már csak azért is nehéz az ilyen pótlásokat küldeni,
mert az embereket nyelvismeretük szerint kell össze-
válogatni, ami idővesztéssel jár.

Az olaszországi seregnél igen sürgős volt a pótlás. Ugyan-
azon a napon, amikor az olasz harc tér határőrcsapatái ré-
szére szánt, imént tárgyalt 1.600 főnyi pótlásra a legfőbb
Udvari Haditanács rendelete Budára megjött, ugyancsak a
legfőbb Udvari Haditanácsnak másik rendelete¹⁹ is érkezett,
amely arról szól, hogy a rajnamenti sereg határőrcsapatái
részére szánt 800 főnyi pótlásból, melyet fentebb már ismer-
tettünk, 400 ember az olasz hadszíntérre, a 5. bánsági határőr-
zászlóaljhoz küldendő. Sőt valamelyik magyar ezredtől ezen-
kívül még 2 dobost és 5 sípost is kellett adni az 5. bánsági
határőrzászlóalj részére, mert ilyeneket — szól a rendelet —
a határőrvidéken nem lehet előteremteni. A másik 400 ember,
a rajnamenti sereghez, szintén sürgősen volt útbaindítandó.

A pótlások és szállítmányok küldésére vonatkozó minden
rendelet végén egyébként mind a legfőbb Udvari Haditanács,
mind a vezénylőtábornok, sohase mulasztotta el következe-
tesen ismételni, hogy az útbaindítás sürgős.

Az újabb rendeletre a vezénylőtábornok tehát intézke-
dett,²⁰ hogy a pesti hadbiztosság a rajnamenti sereg részére
szánt pótlásból 400 embert az olaszországi hadszíntérre küld-
jön. A megmaradt 500 embert, szintén szeke-
re-
n szállítását őket, még pedig nem ahhoz az ezredhez,
amelyikhez eredetileg felavatták.

Az olasz hadszíntérre, az 5. bánsági határőrzászlóaljhoz
szükséges 2 dobost és 5 sípost akár a fegyveres szolgálatra
kevésbé alkalmas legénységéből kellett venni, akár a pesti
laktanyákban elhelyezett legénységi családok felserdült gyer-

¹⁸ Kenyér helyett akkor adtak pénzbeli váltáságot, ha a katonát más
csapatokhoz helyezték át és az út odáig több napra, sőt hetekre terjedt.
A kincstár ugyanis útközben nem mindig tudott ötnaponként kenyeret
természetben adni.

¹⁹ ²⁰ ²¹ Hadilev. Gen. Kom. 1796—51—555.

mekei közül, vagy a Gyulay-ezred fiúnevelőházának fegyveres szolgálatra alkalmatlan növendékei közül kellett választani, akár pedig a polgári lakosságnál kellett megfelelő suhancokat keresni és katonául felavatni.²¹

A határőrcsapatok részére küldött szállítmányok pontosan útbaindultak és hivatalosan egyelőre senki se szólalt fel a miatt, hogy a magyar ezredek részére gyűjtött újoncok közül a határőröknek juttatnak. A legfőbb Udvari Haditanács pedig kizárólag a haderő érdekeit tartotta szem előtt és ezentúl sem csinált ebből lelkiismereti kérdést.

A magyar országgyűlés 1796 őszén 50.000 újoncot ajánlott meg, akiknek sorozása 1797 január elején kezdődött.²² A legfőbb Udvari Haditanács ezek közül az újoncok közül 7.000 embert ismét a határőrcsapatok kisegítésére szánt; erre nézve azonban csak bizalmas formában adott utasítást a vezénylőtábornoknak,²³ noha az utóbbi 1796 december végén megismételte²⁴ azt a korábbi javaslatát, hogy a határőr alakulatok kisegítése inkább a harc téren levő csapatok állományából történjék.

Amitől a vezénylőtábornok tartott, az hamarosan bekövetkezett. A Devins-ezred toborzóparancsnoka, Thay százados, 1797 január 17-én írásban jelentette,²⁵ hogy Luby Károly, Szatmármegeye alispánja, átírt neki, hogy nem enged szatmármegeyei újoncot se idegen szabadsapathoz, se a határőrökhöz, sőt akár a szomszédos magyar ezredhez se, mert különben Szatmármegeye beszünteti a sorozást és nem engedi felesküdni az újoncokat.

A toborzóparancsnok, az alispán átiratát mellékelve, útasítást kért a további magatartásra. Jelentette egyúttal, hogy másnap néhány embert Óbudára, a ruházati bizottsághoz küld az újoncok részére szükséges egyenruha és felszerelés elhozatala végett; ha netán ezentúl a határőrök részére nem kellene újoncot avatnia, akkor kéri, hogy a ruházati bizottság útasíttassék, hogy ilyen egyenruhát ne is küldjön.

A vezénylőtábornok, a szatmári alispán levelét csatolva, azonnal jelentést²⁶ küldött a legfőbb Udvari Haditanácsnak. Most újból, immár harmadszor, javasolta, hogy ha a magyar ezredek újoncai közül a határőrökhöz át kellene adni, akkor ez a hadszíntéren történjék, mert valószínű, hogy a szatmári alispánhoz hasonlóan más megyék is felszólalnak. Azt ugyanis, — szólt a jelentés —, hogy magyar ezredek részére besorozott újoncokat határőrcsapatokhoz visznek, ha egyébről nem, hát arról tudja meg a lakosság, hogy az illető határőr-

²² ²³ Hadilev. Gen. Kom. 1797—51—12.

²⁴ Hadilev. Gen. Kom. 1796—51—610.

²⁵ ²⁶ Hadilev. Gen. Kom. 1797—51—44.

ezred altisztje az ujoncok átvétele végett a toborzóhelyen megjelenik, továbbá, hogy ennek az ujoncszállítmánynak részére előfogatokat kell adni.

A legfőbb Udvari Haditanácshoz intézett jelentéssel egyidejűleg a Devins-ezred toborzóparancsnoksága is kapott kengyelfutóval továbbított rendeletet,²⁷ hogy ha Szatmármegye a határőrök részére nem akar ujoncot adni, akkor a szatmármegyei összes ujoncok a Devins-ezredhez, illetőleg a szekereszethez avatandók fel. Tudatta egyúttal a vezénylőtábornok, hogy az óbudai ruházati bizottságot útasította, hogy csakis Devins-ezredbeli és szekeresz egyenruhát küldjön.

A toborzóparancsnok nem értette világosan, vajjon csakis a szatmári ujoncok közül, avagy a toborzókerület többi megyéinek ujoncai közül sem szabad a határőrökhöz felavatni. Intézkedést kért tehát²⁸ úgy ebben, valamint abban a kérdésben is, hogy míg az először kiadott rendelet szerint három különböző határőrzászlóalj részére 1200 ujoncot kell soroznia, addig a pár nap mulva kiadott másik rendelet másik két határőrzászlóaljat említ, s az ezek részére sorozandó ujoncok számát 1700-ban állapítja meg. Felemlítette továbbá, hogy az első rendelet szerint a délvidéki megyékben sorozandó ujoncok, akik egyébként oláhok, a nem oláh nyelvű szluini határőrzászlóaljhoz vannak szánva.

A vezénylőtábornok azt felelte,²⁹ hogy Szatmármegye állásfoglalása egyelőre figyelembe veendő, az alispánt rövidesen úgysis jobb belátásra bírják. Az ujoncokat egyelőre a saját (Devins) ezredhez kell avatni, mert ott sürgős és nagyarányú pótlásra van szükség. Meghagyta a rendelet, hogy a toborzóhelyen összegyűjtött ama más megyebeli ujoncokat, akik a határőrök részére vannak szánva, gyorsan továbbítani kell. A határőrök részére egyébként nemcsak a főtoborzóhelyeken, vagyis Debrecenben és Nagyváradon, hanem az ezred fióktoborzóhelyein — Temesváron és Aradon — is kell gyűjteni ujoncot. Éppen ezért az említett fióktoborzóparancsnokságok útasítandók, hogy határőregyenruha-szükségletüket az óbudai ruházati bizottsággal időről-időre tudassák, hogy idejében ki tudja szállítani.

A legfőbb Udvari Haditanács a szatmári esetből kifolyólag a bécsi magyar udvari kancelláriához fordult³⁰ és hanгоztatta, hogy a magyar rendek az 50.000 ujoncot általában a háború céljaira ajánlották meg, de nem kötötték ki, hogy miféle csapathoz kell beosztani. Mivel a magyar gyalog-

²⁷ ²⁸ ²⁹ Hadilev. Gen. Kom. 1797—51—72.

³⁰ Hadilev. Gen. Kom. 1797—51—58.

ezredek létszáma majdnem teljes,³¹ a legfőbb Udvari Haditanács célszerűnek látta, hogy a megajánlott ujoncokat a szabadcsapatok és a határőr csapatok feltöltésére is fordítsa. A határőrvidékek ugyanis a háború céljaira már nagyon sok embert adtak, minek folytán népességük annyira megfogyatkozott, hogy a határszolgálatot és a belső szolgálattal már alig tudják ellátni.

A szatmári alispán magatartása — mondotta az átirat — igen veszélyes, már csak azért is, mert ha más megyék is ugyanezt teszik, az a háború kimenetelére nagyon végzetes lehet. A legfőbb Udvari Haditanács mindig tekintettel volt a magyar ezredekre, a magyar rendek pedig az országot fenyegető veszedelmet akarják elhárítani azzal, hogy az ujoncokat megajánlották. A megyék és városok által adott ujoncokat a háború után amúgy is elbocsátják és különben is a határőr csapatok kiegészítésére ezeknek az ujoncoknak most csak csekély részét veszik igénybe.

Kérte végül a legfőbb Udvari Haditanács, hogy a szatmári esetből keletkezett ügy a politikai hatóságokkal rendeztessék, nehogy az ujoncozás akadályokba ütközzék. Fontos dologról van szó — hangoztatta —, mert a hadműveletek nemsokára megkezdődnek. A szóbanforgó ügyben kiadott intézkedésekről értesítést kért, hogy a magyarországi vezénylőtábornokot tájékoztatni tudja.

A magyar Udvari Kancelláriához intézett átirat másolatát a magyarországi vezénylőtábornok is megkapta, mégpedig a következő rendelkezéssel:³² A határőrökhöz és a szabadcsapatokhoz adandó ujoncokat nem közvetlenül azután kell ezekhez a csapatokhoz beosztani, amikor a polgári hatóságoktól átveszik, hanem a területileg illetékes magyar gyalogezredhez kell felavatni és csak azután kell onnan áthelyezni. Ennek eddig is így kellett és ezután is így kell történnie.³³ Az átadottak ruházatának hajtókái még Magyarországon kicserélendők az illető határőrezred színére, mert fontos okok kívánják.³⁴ A vezénylőtábornok a Helytartótanácsnál is szorgalmazza, hogy a polgári hatóságoknak a szatmári alispán eljárásához hasonló esetleges magatartása ne akadályozza a sorozást.

Mielőtt az események ismertetésében tovább mennénk,

³¹ Ez az állítás ellenkezik a magyarországi vezénylőtábornoknak éppen az előbb említett ama megállapításával, hogy pl. a Devins-ezrednél sürgős és nagyarányú pótlásra van szükség.

³² Hadilev. Gen. Kom. 1797—51—58.

³³ A Haditanács vagy nem volt tájékozva, vagy tudatosan tévedett, mert a határőrökhöz átadandó ujoncokat, az idevágó rendeletek értelmében, eddig közvetlenül az illető határőrezredhez kellett felavatni.

³⁴ A Haditanács nem mondotta meg, hogy melyek a fontos okok.

a szatmári eset megvilágítása végett rá kell térnünk az okokra, amelyek azt előidézték.

Szatmármegye alispánjának tiltakozását közjogi tekintetben meg lehetett érteni és indokoltnak is látszott. A Magyar Szent Korona országainak déli egész területén végighúzó határőrvidék, a maga különleges törvényei, de különösen a lakosság katonai szolgálati kötelezettsége tekintetében, szinte állam volt az államban, valóságos katonaság, amely a közigazgatástól kezdve egészen a közoktatásig, vagy a földművelésig, minden, még a legkisebb vonatkozásban vagy részletben is, katonai vezetés alatt állott. A határőrvidék nem megyékre, hanem ezredekre oszlott és éppen úgy járáások helyett századai voltak. A határőrvidéknek nem volt törvényhozása, hanem a bécsi legfőbb Udvari Haditanács rendeletei alapján kormányozták.

A határőrvidék egész lakossága, tekintet nélkül korra és nemre, katonai fegyelem alatt állott és 17—60 éves férfinépe állandóan katonaköteles volt. A határőrt mind a határszolgálatra és a belsőszolgálatra, mind pedig a határokon belül vagy kívül viselt háborúra bármikor igénybe lehetett venni; ennek fejében házat és földet kapott haszonélvezetre, azonkívül még egyéb előnyökben is részesült.

A különleges helyzet és az ebből eredő kötelességek és kiváltságok alapján a határőrvidékre ennél fogva az a feladat hárult, hogy a maga külön csapatait kellő létszámban kiállítsa és fenntartsa. Ha tehát valamelyik csapatköteléknek fenntartására már nem volt elegendő ember, akkor azt a köteléket tulajdonképpen vagy fel kellett volna osztani, vagy másik kötelékbe beolvasztani. Határőrcsapatban csak határőrnek lehetett helye, így oda olyan embereket, akik nem a határőrvidéken voltak illetékesek, igazság szerint bekényszeríteni nem lehetett.

A magyar alkotmány szerint Magyarországnak csakis a sorkatonaság magyar ezredei részére kellett újoncot adnia, a határőrezredek újoncszükségletét azonban — miként az elmondottaktól következik — magának a határőrvidéknek kellett fedeznie. A magyar megyék részéről adott újoncokat tehát, a törvény szerint, nem lehetett egyszerűen határőrré áttenni, már csak azért sem, mert hiszen szolgálatuk fejében nem részesültek azokban az előnyökben, amelyeket az igazi határőrök élveztek.

Ez volna az érem egyik oldala.

A legfőbb Udvari Haditanács szempontjából viszont egyedül az volt fontos, hogy a haderő minél erősebb legyen és így a háborút eredményesen lehessen viselni. Az ő szempontjából tehát egészen mindegy volt, hogy a katonául vitt

egyén a haderőnek melyik csapatkötelékében harcol. A magyar megyéknek a határőrcsapatokhoz átadott ujoncait különben is csak a háború végéig tartották katonai szolgálatban, mégpedig a harc téren, ahol úgy ők, mint az igazi határőrök teljesen egyenlő terhet viseltek. A határőrökre a határőrvidéken haramló kötelességek tehát nem terhelték az átadott magyar ujoncokat.

Kétségtelen, hogy alkotmányos tekintetben még ezzel az indokolással sem volt egészen törvényszerű, hogy a magyar ujoncokat a határőrcsapatok megfogyatkozott létszámának feltöltésére használják fel.

Nem is a gyakorlatiasság tekintetében, hanem csakis közjogi, vagyis a jelen esetben eszmei tekintetben merült fel a szatmármegyei alispán kifogása, ami nem is volt baj, mert a legfőbb Udvari Haditanácsnak be kellett látnia, hogy Magyarország mégsem az a tartomány, amely minden önkény előtt szó nélkül meghajlik. Ez pedig különösen fontos volt az adott esetben, amikor a magyar rendek a háború céljaira nagy áldozatot hoztak, vagyis a már említett 50.000 ujoncon kívül még 10.000 lovat, 20.000 ökröt, 2.400.000 mérő gabonát és 3.760.000 mérő zabot is ajánlottak meg.³⁵

Vegyük fel ismét az események fonalát.

Körülbelül abban az időpontban, amikor a szatmári alispán tiltakozása a felsőbb helyek fent ismertetett iratváltását eredményezte, a legfőbb Udvari Haditanács a károlyvárosi varasdi határőrvidék vezénylőtábornokának rendeletet³⁶ küldött, amelyben értesítette, hogy a magyarországi vezénylőtábornok jelentése szerint, az 1. és 2. károlyvárosi határőrzászlóalj részére 400, a 6. károlyvárosihoz 200, a 3. varasdihoz pedig 800 ujonc rendelkezésre áll. Ezeket az ujoncokat minél előbb Zágrábba és Károlyvárosba kellett elhozatni, ott századokba osztani, felszerelni, a szükséges tiszteket és altiszteket a határőrcsapatoktól hozzájuk besztani, a kiképzést, különösen a lövészetben, azonnal megkezdeni és igyekezni, hogy az ujoncok minél előbb a harc tereire küldhetőek legyenek. A menetkésztség elérése után a három károlyvárosi zászlóalj részére szánt ujoncokat Fiuméba, a többi pedig Triestbe kellett küldeni, ahol a kiképzést folytatták.

A magyarországi vezénylőtábornok február 19-én a legfőbb Udvari Haditanács újabb rendeletét³⁷ vette, amelyben az állt, hogy a határőrcsapatokhoz már eddig kiutalt ujoncokon kívül adni kell még a németbánsági határőrzászlóalj

³⁵ Hadilev. Gen. Kom. 1797—51—12.

³⁶ Hadilev. Gen. Kom. 1797—51—76.

³⁷ ³⁸ Hadilev. Gen. Kom. 1797—51—109.

részére 225, az 1. károlyvárosi részére 571, a 2. károlyvárosi részére 613, az 1. horvát báni zászlóalj részére 473, a varasd-báni zászlóalj részére pedig 350, összesen tehát 2212 ujoncot. A szállítmányokat a lehető leggyorsabban Innsbruckba kellett küldeni.

A vezénylőtábornok ezek alapján elrendelte, hogy a Devins-ezred toborzóparancsnoksága a németbánsági és az 1. horvát báni zászlóalj részére Temesváron és a Bánátban 698 ujoncot soroztasson, a Jellachich-ezred toborzóparancsnoksága a két károlyvárosi zászlóalj számára 1.184 embert a horvát megyékből adjon, az Antal főherceg-ezred toborzóparancsnoksága pedig Pécsét és környékén 330 ujoncot válasszon ki a varasd-báni zászlóalj részére.

Mind a három toborzóparancsnokságnak olyan embereket kellett kiválasztani, akik nyelvre, szokásokra és faji tekintetben a valódi határőrökkel egyeznek. A vezénylőtábornok hangsúlyozta, hogy most nem kell figyelemmel lenni arra a körülményre, hogy a hivatalos ujoncszállításnak a saját ezred részére kell szolgálnia; a magyar ezredek fogyatékait más megyékből olyan ujonccal fogják pótolni, akik nem olyan vidékről valók, hogy a határőrsapatokhoz lehetne adni őket, hanem magyar születésűek, tehát egyéni tulajdonságaiknál fogva magyar ezredbe illenek.

Az ujoncokat közvetlenül az említett határőrzászlóaljához kellett avatni, noha a legfőbb Haditanács — a szatmári esetből kifolyólag — alig pár nap előtt azt rendelte el, hogy a határőrökhöz szánt ujoncok a területileg illetékes magyar gyalogezredhez avatandók, és csak azután kell őket onnan a határőrsapatokhoz áthelyezni.

A vezénylőtábornok ezekről az intézkedésekről egyidejűleg értesítette mind a német bánsági, mind a károlyvárosi határőrvidék vezénylőtábornokát és felhívta figyelmüket, hogy úgy a most, valamint az eddig átadott ama ujoncok, akiket a határőrsapatok az országgyűlés által megajánlott 50.000 ujoncból kaptak, a háború után elbocsátandók, mert besorozásuk ezzel a kötelezettséggel történt.³⁸

A szatmármegyei alispán által felkavart ügy elég hamar, 1797 február közepén, elintéződött. A legfőbb Udvari Haditanács február 22-én a magyarországi vezénylőtábornok részére rendeletet³⁹ küldött, amely a magyar Udvari Kamarának ebben az ügyben a legfőbb Udvari Haditanácshoz intézett válaszát másolatban tartalmazta. Ennek a válasznak értelmében, az országgyűlés által megajánlott 50.000 ujoncból a határőrsapatok részére is kellett adni.

A legfőbb Udvari Haditanács meghagyta a vezénylő-

³⁸ ⁴⁰ ⁴¹ Hadilev. Gen. Kom. 1797—51—95.

tábornoknak, hogy érintkezzék a helytartóval, aki útasítást kapott, hogy ha valamelyik megye a határőrök részére önmagától nem akarna újoncot adni, akkor egyszerűen parancsoljon rá.

A rendelet felhívta a vezénylőtábornok figyelmét, hogy az Udvari Kancellária által a helytartó tanácsához intézett, másolatban közölt útasítás csak tájékozással szolgáljon, de nem kell nyilvánosságra hozni. Az útasításnak különösen azt a mondatát nem kell még illetékes helyen sem említeni, amelyik azt mondja, hogy a határőrök magyar katonáknak tekintendők. Ennek ugyanis — szövege a rendelet — súlyos következményei lehetnének és e miatt a legfőbb Udvari Haditanács sem jelentheti ki hivatalosan.⁴⁰

A Devins-ezred toborzóparancsnoka, közvetlenül a legfőbb Haditanácstól, szintén kapott rendeletet, mely szerint Luby Károly szatmármezei alispánt értesítse, hogy újoncot a határőrök részére is kell adni, mert az 1792. évi országgyűlés által hozott III. törvénycikk kimondja, hogy a határőröknek magyar törzstisztjei legyenek, tehát így a határőr-csapat is magyar katonaság.⁴¹

Figyelemreméltó, hogy a legfőbb Udvari Haditanács vonakodott hivatalosan kijelenteni, hogy a Magyar Szent Korona országainak területéhez tartozó határőrvidékek részéről kiállított haderő, vagyis a határőrezredek, magyar katonaságnak tekintendők. Viszont a Devins-ezred toborzóparancsnokához intézett rendeletben a Haditanács, sovány indoklással ugyan, de mégis kimondotta ezt.

A legfőbb Udvari Haditanács bizonyára attól tartott, hogy a székelyek kivételével a többi határőrök felzúdulnak e miatt, hiszen ők, mint a császári hatalom feltétlen hívei, kizárólag császárnak tartották magukat, s ezt büszkén hangoztatták. Magyarországon viszont az idegen nemzetiségű határőröket soha senki se számította a magyar katonák közé, hanem inkább belső ellenségnek tekintették, akiket a császári hatalom, ha arra szüksége volt, a magyar nemzet ellen mindig felhasználhatott és fel is használt.

A magyar gyalogezredek toborzóparancsnokságai, a felsőbb parancshoz híven, tehát a határőr-csapatok részére is soroztak. A Magyarországról átadott ilyen újoncok száma, beleértve azokat is, akiket az 1796. év utolsó hónapjaiban, vagyis az országgyűlés által a magyar csapatok részére megajánlott 50.000 újonc sorozása előtt, a határőr-csapatoknak már átadtak, az 1797. március 15-ig felterjesztett sorozási kimutatások⁴² szerint a következő volt:

⁴² Hadilev. Gen. Kom. 1797—51—126, 147, 167, 154.

Melyik határőrvidék csapataihoz	2	19	32	43		37	52	53	Összesen
				33	34				
			magyar	gyalozezred			részéről		
Károlyvárosi	—	400	200	184	271	552	1630	909	3946
Varasdi	262	26	—	—	254	400	422	—	1544
Szlavon	1182	—	—	—	—	—	200	—	1582
Horvát bánsági	—	—	—	—	277	—	—	—	277
Német-román báns.	100	200	100	—	100	200	592	—	1092
Összesen:	1544	626	300	184	882	952	2644	909	8041

Egyes határőrzászlóaljokhoz nemcsak olyan ujoncok kerültek, akik valamely szláv nyelven beszéltek, hanem akár elegendő ilyen híjján, akár talán felületességből, olyanokat is küldtek, akik csak magyarul tudtak. A legfőbb Udvari Haditanács, a magyarországi vezénylőtábornok javaslatára, 1797 májusában elrendelte,⁴³ hogy mivel a határőrcsapatokhoz csakis olyan ujonc adható át, aki horvátul vagy szerbül tud, a már átadottak közül azokat, akik csak magyarul beszélnek, magyar ezrekhez kell áthelyezni. Ezeket Pestre kellett küldeni, ahonnan az Esterházy-gyalozezred toborzóparancsnokságának adták át őket az Esterházy-ezred részére.

Az első koalíciós francia háború alatt tehát kereken 8.000 magyar katona harcolt határőrcsapatok kötelékében. Ebből a 8.000 magyar katonából, ha mindjárt csak a háború tartamára is, legalább két magyar gyalozezredet lehetett volna szervezni és pótlással fenntartani. Nagyon valószínű, hogy a határőrök közé vegyített magyar ujoncok közül többen kitűntek vitézségükkel, amit azután a határőrcsapatok javára könyveltek el, mi által a magyar katonák dicsősége lett szegényebb.

vitéz Berkó István

⁴³ Sztáray-gyalozezred (tob. ker. Árva, Bars, Esztergom, Hont, Liptó, Nógrád és Zólyom megye).

⁴⁴ A Nádasdy 59. gyalozezred (tob. ker. Bereg, Máramaros, Sáros, Ugyocsa és Ung megye) a 42. sorszám alatt említett okmányok szerint nem adott ujoncot a határőrcsapatoknak. A két erdélyi gyalozezred (31. és 51.) az erdélyi határőrvidék 2 székely és 2 oláh határőrgyalozezredét volt köteles ujoncokkal kisegíteni; Erdély különállása folytán azonban ezek az ujoncok nem számíthatók a Magyarország részéről adott határőrujoncok közé.

⁴⁵ Hadilev. Gen. Kom. 1797—51—220.